

Никола РАДОСАВЉЕВИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ С ФИКСИРАНИМ АКЦЕНТОМ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ СТАНДАРДНОМ ЈЕЗИКУ¹

1. Увод

Усвајање акценатске норме савременог српског стандардног језика за нематерњег говорника представља велики изазов. Након што научи да барата самим, иначе богатим, инвентаром дистинктивних прозодијских обележја у систему, мора се суочити с променама њихових вредности у морфолошким парадигмама.

Присутне код многих фреквентних променљивих речи, акценатске алтернације су у свакодневном говору не само честе него и врло разноврсне. Стога не треба да чуди што су у центру пажње прегледних студија посвећених дескрипцији и типологији акцента у флексији савременог српског језика (Даничић 1925, Стевановић 1991а)² били видови променљивих

¹ Рад представља прерађен и *Предавањима* прилагођен текст рада: Н. Радосављевић, „Фиксираност акцента у флексији савременог српског стандардног језика”, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремено проучавање српског језика и књижевности и других словенских језика и књижевности као матерњих, инословенских и страних. Зборник реферата са XIX конгреса Савеза славистичких друштава Србије 23–25. VIII 2023*, Београд: Савез славистичких друштава Србије. [у штампи]

² Осим ових, најобимнијих, студија о акценту променљивих речи, организованих првенствено као излагање акцента облика у оквиру парадигматских типова појединачних врста речи у зависности од њихове силабичке структуре, проучавање акцента у флексији је било усмерено на акценат појединих облика (Батас 2017), издвајање врста алтернација акценатских елемената у оквиру морфолошких парадигми (Николић 1962) и на њима засновану класификацију акценатских парадигми (Дешић 1976), сам феномен променљивости акцента (Јокановић Михајлов 2012: 14–22), дистинктивну функцију прозодијских

ности акцента речи у морфолошкој парадигми, где су највећи (скоро цео) простор добијале акценатске парадигме с алтернацијама. Променљивост акцента је увек била привлачнији феномен за истраживање, и мада је јасно да је фиксираност акцента у студијама нужно била присутна као обавезни пратилац тог феномена самом логичком везом – кад се одбаце сви изложени облици с променом у односу на акценат основе, онда облици и целе парадигме с фиксираним акцентом представљају све оно што преостаје – није било радова који су се систематично бавили појавним облицима, условима и природом те фиксираности.

Но, један од начина којима се може допринети већој сигурности у постепеном савладавању изговора током сналажења у поменутих компикованим акценатским односима у флексији може бити да се пажња најпре усмери управо на парадигме с фиксираним акцентом, с главним циљем да се упознају и усвоје контексти и граматичка обележја којима се фиксираност може предвидети. Тиме се системски може омогућити брже усвајање акцента великог броја променљивих речи. У овом раду приказаћемо типове фиксираности акцента у флексији савременог српског стандардног језика, пружићемо систематичан преглед контекста према морфолошким критеријумима као примарним и фонолошким критеријумима као секундарним, и указаћемо на вредности граматичких обележја које диктирају такав акценат. У прозодијским типологијама светских језика, под фиксираношћу акцента углавном се подразумева непроменљивост места акцента. Но, имајући у виду сложеност прозодијског система српског језика, због обима рада ограничили смо се само на случајеве у којима су у флексији истовремено фиксирана сва три акценатска елемента – и место и квантитет и квалитет акцента.³

2. Типови фиксираности акцента у флексији

2.0. Место, квантитет и квалитет акцента у облицима променљивих речи савременог српског стандардног акцента могу бити:

- 1) непромењени у односу на акценат морфолошке основе, тј. облика из којег се она узима;
- 2) строго одређени вредношћу неког граматичког обележја.

обележја у парадигмама променљивих речи (Радосављевић 2015а, 2015б) и наставу српског као страног језика (Батас 2020, 2021).

³ Код речи које су акценатски дублети или триплети, у обзир су узети само примери где све варијанте показују фиксираност, како би резултати били релевантни за све говорнике савременог српског стандардног језика.

Обе наведене појаве посматрамо као фиксираност акцента, само различитог типа – у првом је реч о фиксираности акцента основе за одређене вредности граматичких обележја током флексије, а у другом о фиксираној вредности прозодијских обележја у одређеном граматичком контексту без обзира на акценат основе или промену вредности неких граматичких обележја.

2.1. Фиксираност акцента основе

2.1.1. Најзаступљеније примере фиксираности акцента у флексији представљају случајеви где се као резултат процеса који делују на морфолошку основу јавља конкретан облик који се од ње акценатски не разликује. Тада је реч о фиксираности вредности прозодијских обележја основе, која су видљива у облику из којег се узима морфолошка основа за грађење конкретног облика (акценат морфолошке основе ћемо у даљем тексту означавати с АО). Један пример било би грађење ном. јд. именица III Стевановићеве врсте, који увек чува АО (код именица видљив у ген. јд.): *кућа-кућѐ, мајка-мајкѐ, жена-женѐ, рука-рукѐ...*

2.1.2. Другачије је код формирања глаголских облика које се врши додавањем низа наставака. Узећемо као довољан пример радни глаголски придев, где можемо имати три сценарија:

- (1) облици сва три рода и оба броја радног глаголског придева једнаки су по акценту и чувају акценат полазне основе (инфинитива), нпр. *гледати : гледао, гледала...*;
- (2) облици сва три рода и оба броја радног глаголског придева једнаки су по акценту, али се он разликује од акцента полазне основе (инфинитива), нпр. *пoдити : пoдио, пoдiла...*;
- (3) облици свих облика радног глаголског придева сем м. р. јд. су једнаки по акценту и чувају акценат полазне основе (инфинитива), једино акценат мр. р. јд. одступа, нпр. *рѐћи : рѐкла, рѐкло...*, али *рѐкао*.

Фиксираност у ситуацији (1), присутној у свим облицима, и у ситуацији (3), присутној у свим облицима сем м. р. јд., истоветна је оној у 2.1.1.

Међутим, ситуација (2) захтева посебну анализу. У поступку грађења, који се састоји из додавања два наставка, најпре *-л-*, као наставка за грађење радног гл. придева, а потом једног од наставака за род и број (*ø, -а, -о...*), додавањем првог наставка дефинише се нови акценат радног придева, другачији од акцента инфинитива, а тај нови акценат је у следећој фази фиксиран у односу на вредности граматичког рода и броја. Овде се, дакле, такође може говорити о задржавању акцента основе, само не полазне, већ основе која се од полазне добија у посредној фази образовања облика.

Исто важи за трпни глаголски придев и императив када формирају акценат другачији од акцента основе, само с тим: 1) да се код њих не може јавити ситуација (3); 2) да основа код трпног придева може, а код императива мора бити презентска; 3) да су код императива, јасно, наставци експоненти лица и броја, а не рода.

2.1.3. Још један специфичан случај представља акценат одр. вида позитива придева који разликују вид. Како се наводи у 3.2.1.2, сви облици одр. вида једног придева морају бити једнаки по акценту, независно од падежа, рода и броја. Фиксираност је, дакле, одлика самог обележја придевске промене (под термином подразумевамо промену одр. вида придева), што се добро види када се узму у обзир и компаратив и суперлатив придева, редни бројеви и придевске заменице које се мењају само по придевској промени (нпр. *не́кӣ, свѝкӣ*) – сви такође имају једнак акценат у свим облицима (в. 3.2.2.1, 3.3.1.2, 3.4). Међутим, за разлику од претходно наведених глаголских облика, овде нема посебног наставка као експонента само одр. вида, већ је та вредност обележја у склопу наставка који носи информацију и о свим другим вредностима (падежа, рода и броја). Стога се у овом случају фиксираност не може везати за посебну фазу у грађењу облика као у 2.1.2, али је треба везати за појединачно обележје и њену конкретну вредност – одређени вид.

2.1.4. Врло је важно имати у виду да се једнакост АО и неког конкретног облика не мора у свим оваквим случајевима тумачити искључиво тиме да процеси просто ни на који начин не утичу на акценат основе. Могуће је и да једнакост буде последица случајног поклапања – процеси делују на формирање конкретног акцента облика, а тај акценат се случајно подудару с АО.

2.2. Апсолутна фиксираност акцента

2.2.0. Фиксираност акцента у флексији може подразумевати и да граматичка обележја строго диктирају конкретне вредности прозодијских обележја у датом контексту, без обзира на АО и без обзира на евентуална варирања вредности других граматичких обележја, што бисмо назвали *апсолутном фиксираношћу*. Везаност вредности тонског обележја за једносложне акцентогене речи, добро познато ограничење у прозодијском систему савременог српског стандардног језика да се у том контексту може реализовати само силазни акценат, био би пример ове врсте фиксираности.

2.2.1. Један пример за појаву да су вредности прозодијских обележја непроменљиве у конкретном облику налазимо у парадигми именица – када се за формирање ген. мн. употребљава наставак *-ију*, код једног броја именица Ia, Ib и IV врсте, образује се краткоузлазни акценат на слогу ис-

пред наставка: *гѡста-гѡстијѹ*, *пѣста-пѣстијѹ*, *нѡкта-нѡктијѹ*; *ѡка-ѡчијѹ*, *ѹха-ѹшијѹ*; *кѡсти-кѡстијѹ*.

2.2.2. Потврда за посредну фазу образовања облика (уп. 2.1.2) јесте образовање компаратива придева (и прилога од њих насталих), где наставак *-иј-* за компаратив увек захтева краткоузлазни на слогу испред себе, а наставци *-ј-* и *-ш-* краткосилазни (на иницијалном слогу, а истовремено и на слогу испред наставка, будући да су сви овакви компаративи двосложни), независно од АО (Дијаграм 1):

ПОЗИТИВ		КОМПАРАТИВ
<i>пѡметан, -а...</i>	+ <i>-иј-</i>	<i>паметнијѹ, -ѡ...</i>
<i>смирѡн, -а...</i>		<i>смирѡнијѹ, -ѡ...</i>
<i>важан, -а...</i>		<i>важнијѹ, -ѡ...</i>
<i>убедљив, -а...</i>		<i>убедљивијѹ, -ѡ...</i>
<i>поштен, поштѡна...</i>	+ наставак за падеж, род и број	<i>поштѡнијѹ, -ѡ...</i>
<i>стрѡг, -а...</i>		<i>стрѡжијѹ, -ѡ...</i>
<i>брз, брза...</i>		<i>бржијѹ, -ѡ...</i>
<i>висок, висѡка...</i>	+ <i>-ш-</i>	<i>вишијѹ, -ѡ...</i>
<i>лѡк, -а... и мѡк, -а...</i>		<i>лѡкијѹ, -ѡ...; мѡкијѹ, -ѡ...</i>
<i>лѡп, лѡпа... ек.</i>		<i>лѡпшијѹ, -ѡ...</i>

Дијаграм 1. Фиксиран акценат компаратива придева.

3. Контексти

3.0. Овај одељак доноси систематичан преглед контекста у којима је акценат фиксиран у флексији. Примарни критеријум је врста речи,⁴ секундарни је тип фиксираности, а затим се наводе контексти дефинисани вредностима релевантних граматичких обележја.

⁴ У морфолошкој класификацији именица и глагола на врсте држимо се познате поделе М. Стевановића (19916).

3.1. Именице

3.1.1. Фиксираност акцента основе (в. 2.1)

3.1.1.1. Ако као критеријум узме позиција акцента основе, именице Iб, II, III и IV врсте које у ген. јд. имају акценат на пенантепенултима и даље од краја задржавају исти акценат у свим облицима. Ако би се изузели ген. мн. типа *пријатеља̄*, исто би важило и за именице Ia врсте.

3.1.1.2. И код именица чији је акценат у ген. јд. ближи крају бележимо поједине акценатске типове именица с непроменљивим акцентом:

Парадигма	Позиција акцента у ген. јд.	
	Антепенултима	Пенултима
Ia	<i>дѣспот</i>	<i>рѣт</i>
Iб	<i>дѣство</i>	<i>јѣто</i>
II	<i>јѣгње</i>	
III	<i>прѣмена</i>	<i>мѣјка</i>
IV	<i>сѣмрт, љѣубав</i>	<i>смѣрт</i>

3.1.1.3. Код именица с акценатским алтернацијама у парадигми, запажамо да одређени облици увек имају АО:

Падеж	Ia		Iб		II		III		IV	
	Јд.	Мн.	Јд.	Мн.	Јд.	Мн.	Јд.	Мн.	Јд.	Мн.
Н			•				•			•
Г										
Д	•		•		•				•	
А	• (=Г)		•							•
В			•							•
И			•		•		•			
Л			•		•					

3.1.2. Апсолутна фиксираност акцента (в. 2.2)

3.1.2.1. Наставак ген. мн. *-ију* код једног броја именица Ia, Ib и IV врсте подразумева да се образује краткоузлазни акценат на слогу испред наставка, независно од АО (в. 2.2.1).

3.1.2.2. Једносложни ном. јд. именица Ia врсте које на крају основе имају *л* које алтернира с *о* увек имају дугосилазни акценат: *вѠ, стѠ, дѠ...*

3.2. Придеви

3.2.1. Фиксираност акцента основе (в. 2.1)

3.2.1.1. Сви облици неодр. вида изузимајући м. р. јд. увек имају акценат основе.

3.2.1.2. Сви облици одр. вида увек имају једнак акценат.

3.2.1.3. Придеви који се не мењају по виду имају исти акценат у свим облицима.

3.2.1.4. Гледајући позицију акцента у основи као критеријум, сви придеви чији је акценат у ж. р. јд. неодр. вида на антепенултими и даље од краја имају фиксиран акценат у свим облицима.

3.2.1.5. Код оних чији је акценат у том облику ближе крају, на пенултими, налазимо и придеве с фиксираним акцентом: то је тип *нѠв-нѠва*, у који спадају сви придеви с краткосилазним акцентом у основном облику сем придева *стѧр*.

3.2.2. Апсолутна фиксираност акцента (в. 2.2)

3.2.2.1. Сви компаративи и суперлативи придева имају фиксиран акценат. У т. 2.2.2 описан је компаратив, а овде наводимо правила за суперлатив:

- 1) код наставка *-иј-* у суперлативу се задржава акценат компаратива уз дугосилазни на иницијалном слогу, нпр.: *нѧјпамѧтнѧјѧ, -ѧ...;* *нѧјсмѧрѧнѧјѧ, -ѧ...;* *нѧјубѧдљѧвиѧјѧ, -ѧ...;* *нѧјпоштѧнѧјѧ, -ѧ...;*
- 2) код наставака *-ј-* и *-ш-* суперлатив је у свим облицима:
 - а) или само с дугосилазним на првом слогу, нпр.: *нѧјстрожѧ, -ѧ...;* *нѧјбржѧ, -ѧ...;* *нѧјвишиѧ, -ѧ...;* *нѧјлакшиѧ, -ѧ...;* *нѧјмекшиѧ, -ѧ...;*
 - б) или с два акцента – дугосилазним на првом слогу и акцентом компаратива, нпр.: *нѧјстрѧжѧ, -ѧ...;* *нѧјбрѧжѧ, -ѧ...;* *нѧјвишиѧ, -ѧ...;* *нѧјлакшиѧ, -ѧ...;* *нѧјмекшиѧ, -ѧ...;*

3.2.2.2. Једносложни ном. јд. м. р. неодр. вида придева који на крају основе има *л* које алтернира с *о* има дугосилазни акценат: *гѠ*.

3.3. Заменице

3.3.1. Фиксираност акцента основе (в. 2.1)

3.3.1.1. Именичке неличне заменице *нѣко*, *нѣшто*, *нѣко*, *нѣшта*, *свѣко* и *свѣшта* имају фиксиран АО у свим облицима.

3.3.1.2. Све придевске заменице имају фиксиран АО у свим облицима када се мењају по придевској промени: *нѣкѣ*, *свѣкѣ*, *нѣчијѣ*, *нѣчијѣ*, *свѣчијѣ*.

3.3.1.3. Када се мењају по заменичкој или именичкој промени, све придевске заменице имају фиксиран АО у свим облицима сем следећих:

- 1) заменице *кòјѣ*, која има АО у свим облицима сем облика с екстраполацијом *ј* (в. 3.3.2);
- 2) заменица *мòј*, *твòј* и *свòј*, које имају АО у свим облицима сем ном. јд. и облика с екстраполацијом *ј* (в. 3.3.2);
- 3) заменице *тáј*.

3.3.2. Апсолутна фиксираност акцента (в. 2.2)

Основни облици *мòј*, *твòј* и *свòј* и облици с екстраполираним *ј* придевских заменица *кòјѣ*, *мòј*, *твòј* и *свòј* увек су с дугосилазним акцентом на првом слогу.

3.4. Бројеви

Код бројева срећемо само потврду за фиксираност акцента основе (в. 2.1): основни број *један* и редни бројеви чувају АО у свим облицима.

3.5. Глаголи⁵

3.5.1. Фиксираност акцента основе (в. 2.1)

3.5.1.1. Глаголи II–VII врсте с дугосилазним у инфинитиву и презенту не знају за акценатске алтернације у парадигми.

3.5.1.2. Облици једине презенте свих регуларних глагола увек имају исти акценат.

3.5.1.3. Радни глаголски придев задржава АО (акценат инфинитива):

- 1) код свих глагола III врсте;
- 2) код свих глагола Vб врсте;
- 3) код свих глагола VI врсте;
- 4) код свих регуларних глагола који у инфинитиву имају силазни акценат;

⁵В. фусноту 4.

- 5) код свих глагола II–VII врсте с дугоузлазним акцентом у инфинитиву;
- 6) код глагола IVб и Va врсте с краткоузлазним у инфинитиву који је на пенантепенултими или даље од краја.

Радни глаголски придев има исти акценат у облицима сва три рода и оба броја (то може и не мора бити акценат инфинитива):

- 1) свих глагола II–IV и VI–VII врсте;
- 2) неких глагола V врсте: *знѣти, смѣти, љмети, разљмети*;
- 3) појединих других глагола, нпр. *сѣсти, дѡнѣти* ек., *пѡсѣти* и др.

Облици ж. и ср. рода оба броја и облик м. р. мн. не разликују се по акценту ни код једног глагола.

3.5.1.4. Трпни глаголски придев задржава АО:

- када се гради од инфинитивне основе (II, III, IV, Va и VII врста):
 - 1) код глагола II, III и IV врсте са силазним у инфинитиву;
 - 2) код глагола Va врсте:
 - 2а) с дугосилазним у инфинитиву;
 - 2б) с краткосилазним у инфинитиву ако је инфинитивна основа двосложна и вишесложна;
- када се гради од презентске основе (I и VI врста):
 - 3) код глагола VI врсте:
 - 3а) са силазним акцентом у презенту;
 - 3б) с узлазним акцентом у презенту који је на антепенултими или даље од краја.

3.5.1.5. Глаголски прилог садашњи задржава АО (презентске) код регуларних глагола свих врста под условом да нису акценатског типа *пѣсати-пѣшиѣм* и *студѣрати-студѣрѣм*.

3.5.1.6. Глаголски прилог прошли чува АО (инфинитивне) код регуларних глагола свих врста под условом да инфинитивна основа није једносложна.

3.5.1.7. Аорист чува АО (инфинитивне):

- 1) у 1. л. јд. свих глагола;
- 2) у облицима мн. свих глагола;
- 3) у 2. и 3. л. јд. свих глагола са силазним акцентом у инфинитиву.

3.5.1.8. Облици имперфекта глагола I, III, IVа и VI врсте увек задржавају акценат презентске основе, од које се граде.

3.5.1.9. Императив задржава АО (презентске):

- 1) код глагола IV и V врсте када је презентска основа двосложна и вишесложна;

- 2) код глагола II, VI и VIII с кратким слогом испред *-jeu/-juu* из 2. л. јд. презента када је презентска основа двосложна и вишесложна;
- 3) код свих осталих глагола:
 - 3а) са силазним акцентом у презенту под условом да је и у инфинитиву силазни акценат;
 - 3б) с узлазним акцентом у презенту под условом да је у инфинитиву акценат на истом слогу.

3.5.1.10. Независно од тога чувају ли АО, нема акценатских алтернација између:

- 1) свих облика трпног глаголског придева истог глагола;
- 2) 2. и 3. л. јд. аориста истог глагола;
- 3) свих облика имперфекта истог глагола;
- 4) свих облика императива истог глагола;
- 5) свих облика радног глаголског придева истог глагола сем м. р. јд., који се код неких глагола може (али и не мора) разликовати од свих осталих.

3.5.2. Апсолутна фиксираност акцента (в. 2.2)

3.5.2.1. Двосложни инфинитиви свих глагола II–VII врсте су с краткосилазним акцентом.

3.5.2.2. Следећи облици који се граде од једносложне основе увек имају дугосилазни акценат:

- 1) презенти (сва три лица и оба броја);
- 2) трпни глаголски придеви (сва три рода и оба броја);
- 3) имперфекти (сва три лица и оба броја);
- 4) глаголски прилози прошли регуларних глагола.

3.5.2.3. Сви облици императива који се гради од једносложне или двосложне основе глагола који су у 2. л. јд. презента с кратким слогом испред *-jeu/-juu* имају дугосилазни акценат: *чуј-чујмо-чујте, куј-кујмо-кујте, смеј-смејмо-смејте се, број-бројмо-бројте*.

3.6. Прилози

За компаратив и суперлатив прилога важи све исто као код придева од којих су настали (в. 3.2.1).

4. Предвидљивост фиксираниости у флексији

4.1. У великом броју случајева приказаних у т. 2 фиксираност акцента може се предвидети вредношћу једног или више граматичких обележја. Приказујемо их Табелом 3, за случајева где је за акценат облика потребно знати и акценат полазне основе, и Табелом 4, за случајева где није потребно знати акценат полазне основе да би се знао акценат облика.

За сваки контекст упућује се на тачку у раду где је поменут, а у колонама се наводе релевантна фонолошка, морфофонолошка и морфолошка обележја, следећим редоследом (у табели означена скраћеницама датим у заградама иза обележја):

- 1) фонолошка обележја (ФО):
 - број слогова (БС);
 - позиција акцента у основи (ПАО);
 - акценат основе (АО);
- 2) морфофонолошка обележја (МФО): сегментни састав у морфолошкој основи (СМО);
- 3) морфолошка обележја (МО):
 - парадигма (ПГ);
 - падеж (ПД);
 - број (Б);
 - род (Р);
 - придевски вид (В);
 - компарација (К);
 - нелични глаголски облик, време или начин (ГО);
 - лице (Л);
 - наставак (Н), само у случају да за исти облик постоји више наставака (нпр. ген. мн. именица или компаратив придева).

Пуним кружићима су означена релевантна обележја за дате контексте, празним кружићима она која се подразумевају преко неког другог обележја, број поред кругова представља број контекста у случају да их је више, а врсте у табели су поређане према броју обележја потребних за предвиђање фиксираниости, од најмањег до највећег:

Врста речи	Тачка у раду	ФО			МФО	МО												
		БС	ПАО	АО		СМО	ПГ	ПД	Б	Р	В	К	ГО	Л	Н			
Именице	3.1.1.3					●11	●11	●11										
Глаголи	3.5.1.2					●						●						
Глаголи	3.5.1.4 (под 4)			●		●										●		
Глаголи	3.5.1.3 (под 5)			●6		●6										●6		
Глаголи	3.5.1.4 (под 1–2)			●4		●4										●4		
Глаголи	3.5.1.4 (под 3а)			●		●										●		
Глаголи	3.5.1.5			●		●										●		
Глаголи	3.5.1.6			●		●										●		
Глаголи	3.5.1.7 (под 1)															●		
Глаголи	3.5.1.9 (под 1)			●2		●2										●2		

Врста речи	Тачка у раду	ФО			МФО		МО											
		БС	ПАО	АО	СМО	ПГ	ПД	Б	Р	В	К	ГО	Л	Н				
Глаголи	3.5.1.9 (под 3а)			●5		●5									●5			
Придеви	3.2.1.1							●		●								
Глаголи	3.5.1.3 (под 6)		●2	●2		●2									●2			
Глаголи	3.5.1.4 (под 3)			●		●									●			
Глаголи	3.5.1.4 (под 3б)		●	●		●									●			
Глаголи	3.5.1.7 (под 3)			●		●				●					●			
Глаголи	3.5.1.9 (под 3б)		●5	●5		●5									●5			
Глаголи	3.5.1.9 (под 2)		●3	●3		●3									●3			
Укупно контекста		4	13	37	3	60	12	17	1	4				40	2			

Табела 3. Предвидљивост фиксираности АО

Врста речи	Тачка у раду	ФО			МФО	МО									
		БС	ПАО	АО	СМО	ПГ	ПД	Б	Р	В	К	ГО	Л	Н	
Глаголи	3.5.2.2 (под 3)	•										•			
Именице	3.1.2.1			•		•	○	○							•
Глаголи	3.5.2.1	••6				••6						••6			
Глаголи	3.5.2.3	•		•	•							•			
Глаголи	3.5.2.2 (под 4)	•		•		•						•			
Укупно контекста		14		3	4	8						11			7

Табела 4. Предвидљивост апсолутне фиксираности.

4.2. Остали контексти су или последица процеса током творбе речи (нпр. фиксираност успостављена префиксацијом код именичких неличних заменица, в. 3.3.1.1), којима се нисмо бавили у овом раду, или је реч о појединачним лексикализованим акценатским парадигмама с фиксираним акцентом (нпр. поједине именичке и придевске парадигме с акцентом на пенултими у ген. јд., в. 3.1.1.2, 3.2.1.5).

5. Закључак

5.1. Анализирана су два типа фиксираности акцента у морфолошким парадигмама савременог српског стандардног језика (т. 2):

- 1) фиксираност акцента основе за одређене вредности граматичких обележја кроз флексију;
- 2) фиксираност вредности прозодијских обележја у одређеним граматичким контекстима независно од акцента основе.

Сасвим очекивано, знатно присутнији је први.

5.2. Указано је на морфолошке контексте у којима се јавља фиксираност акцента (т. 3):

- 1) бројеви и прилози знају само за први тип фиксираности, док су у свим осталим врстама променљивих речи присутна оба типа фиксираности;
- 2) у склопу засебних именичких парадигми постоје облици који увек имају акценат основе, али нема ниједног облика именица који има фиксиран акценат основе независно од тога којој деклинационој врсти именица припада;
- 3) системска фиксираност акцента основе најизраженија је у парадигмама придева;
- 4) системска фиксираност акцента основе бројева и придевских заменица произлази из њихове придевске промене, док су остали примери или последица деловања процеса у оквиру творбе речи или су лексикализовани;
- 5) у свим простим глаголским облицима налазимо потврде фиксираности акцента, с тим да радни гл. придев и глаголски прилог садашњи знају само за први тип, а да је у свим другим гл. облицима апсолутна фиксираност последица њихове силабичке структуре.

5.3. Фиксираност акцента у значајном броју случајева може се предвидети вредностима граматичких обележја (т. 4):

- 1) код фиксираности акцента основе најчешће су то тип парадигме и позиција акцента основе гледано у односу на крај речи;

- 2) за апсолутну фиксираност највећу улогу играју:
 - 2а) силабичка структура;
 - 2б) тип парадигме;
 - 2в) избор наставка у контекстима где се за формирање истог облика може употребити више наставака.

5.4. У усвајању прозодије речи савременог српског стандардног језика, посебно за нематерње говорнике, ослањање на приказана силабичка и морфолошка обележја као показатеље фиксираних вредности прозодијских обележја могло би представљати значајан ослонац у савладавању акцента великог броја променљивих речи.

ЛИТЕРАТУРА

- Батас 2017:** Ана Батас, Акценат императива глагола (II), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 46, 5–18.
- Батас 2020:** Ана Батас, Акценатске парадигме и алтернације у настави српског језика као страног, у: В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси: тематски зборник радова*, 4, Београд: Филолошки факултет, 89–101.
- Батас 2021:** Ана Батас, Место акцента у настави српског језика као страног, *Предавања*, Београд: Међународни славистички центар – Филолошки факултет, 81–89.
- Даничић 1925:** Ђура Даничић, *Српски акценати*, Београд: Графички завод Макарије.
- Дешић 1976:** Милорад Дешић, Акценатске парадигме у српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 5, 689–704.
- Јокановић Михајлов 2012:** Јелица Јокановић Михајлов, *Прозодија и говорна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Николић 1962:** Берислав Николић, Акценатске алтернације у савременом српскохрватском књижевном језику, *Јужнословенски филолог*, 25, 185–196.
- Радосављевић 2015а:** Никола Радосављевић, Акценат као семантичко-диференцијални знак у парадигми: именице, *Књижевност и језик*, LXV/1–2, 41–58.
- Радосављевић 2015б:** Никола Радосављевић, Акценат као семантичко-диференцијални знак у парадигми: придеви, *Књижевност и језик*, LXII/3–4, 273–290.
- Стевановић 1991а:** Михаило Стевановић, *Књига о акценту књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стевановић 1991б: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) I*, Београд: Научна књига.

ИЗВОРИ

- Николић, М. *Обратни речник српскога језика*. Београд: Палчић, 2000.
Речник српскохрватскога књижевног језика. Друго фототипско издање.
Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1990. [1967–1976]
- Речник српскога језика*. Друго, измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска, 2018. [2007]
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика (1959–)*, Београд: САНУ.